

УДК 371.311

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.44>

Плющик Є. В., Новосадова С. А.

ФОРМУВАННЯ ОРХЕСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена вихованню орхестичного мислення у контексті розвитку складного феномену аналізу суб'єктивного та об'єктивного у мисленні, емоційного та розумного, емпіричного та теоретичного та ін. Моделювання операцій, пов'язаних з музичною діяльністю: активна діяльність суб'єкта у співвідношенні музичного мислення, інтонування, мовлення, дії, руху, творення та сприйняття художніх цінностей.

В основу статті покладені висновки психологів про те, що мислення – це процес опосередкованого й сумарного відбиття людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх суттєвих зв'язках і стосунках. Предметною основою мислення є мова, яка є інструментом і киталтом існування думки. Думка спирається на згорнуту внутрішню мову. Інтелектуальна діяльність органічно пов'язана з практикою. Практика є джерелом орхестичного мислення та її діяльності.

Поняття «орхестичне мислення вчителя музичного мистецтва» розглядається в окремому визначенні, а услід потрібно їх з'єднати у нове глобальне твердження.

Існуючий загальнодоступний стандарт мислення не достатній як для народження нових ідей, так і для їх сприйняття. Саме ця особливість є першою перепорою до всього, що пов'язане з новітніми процесами. І ця ж перепора висловлює першочергове завдання, яке необхідно вирішити з високою ефективністю: розробити новий стандарт мислення і створити умови для його впровадження в свідомість студентів ВИШу, що повинно стати відповідним важелем в освітньому процесі.

Першорядного значення у процесі формування орхестичного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва набувають форми творчої діяльності, що допомагають студентам активно та самостійно мислити. У зв'язку з цим підкреслюється: поняття фахове мислення має два аспекти – предметний (особливість мислення, обумовлена характером спеціальної підготовки, який застосовується у певній галузі наукових знань); якісний (тобто високий професійно-кваліфікаційний рівень спеціаліста, пов'язаний з мірою продуктивності від застосування спеціальних знань на практиці).

Тобто, орхестичне мислення розширює світогляд, відображає переконання, обумовлює наступний щабель діяльності педагога-музиканта. Орхестичне мислення зумовлює модернізацію системи музично-педагогічних цінностей, стимулює рух уперед та синтезує освоєння культурного простору, розширення інтелектуального й духовного ресурсу, зростання творчої сили знання майбутнього фахівця.

Майбутній вчитель музичного мистецтва повинен мати професійну підготовку, що забезпечує його здатність успішно вирішувати виникаючі завдання в швидко змінюваному середовищі на основ новітніх підходів, глибокого розуміння методології творчості, з урахуванням отриманих педагогічних навичок. Сьогодні необхідна «випереджаюча свідомість», яку має сформувати система випереджальної освіти, заснована на глибокій та органічній інтеграції з фундаментальною наукою. Ідеї формування такої системи освіти вже активно обговорюються серед науковців, фахівців-практиків. Потрібне орхестичне мислення і його новий стандарт є формою розумової діяльності, психофізіологічно сумісний з ментальністю населення, що проживає у нашій країні.

Ключові слова: мислення, орхестика, орхестичне мислення, розвиток орхестичного мислення, функції вчителя музичного мистецтва, мисленнєві дії, пошуковий орхестичний мисленнєвий процес.

Ще декілька років тому лише одна цікава думка або привабливе рішення дозволяло обґрунтувати сучасну ідею, що допомагала працювати на перемогу.

У ХХІ столітті все достовірно змінилось. Навіть недавні думки миттєво старіють і змінюються сучасними, більш передовими. Тому новітньому педагогу потрібно безперервно думати про постійне оновлення своїх напрацювань, які, у певній мірі, є кшталтом виживання.

Педагогічна ситуація вимагає серйозних змін – кожний вчитель обов'язаний вмінати «накопичити» і створювати своє новітнє усвідомлення проблеми. Успішне орхестичне мислення – це доступне для педагога чітке рішення, яке допомагає викладати свої ідеї, які раніше не використовувались і не обґрунтовувались.

Мислення являє собою процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. Мислення є одним із провідних пізнавальних процесів, його вважають найвищим ступенем пізнання [3].

Загально-психологічні та методологічні площини мислення опрацьовували у своїх роботах А. В. Брушлінський, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, О. М. Матюшкін, Н. І. Пов'якель, С. Л. Рубінштейн, С. М. Симоненко, О. В. Скрипченко, О. К. Тихомиров, А. В. Фурман, Дж. Брунер, Ж. Піаже та ін.

Роль і місце професійного мислення вчителя у структурі педагогічної діяльності, його вплив на особистість педагога розкрито Ю. Н. Кулоткіним, О. М. Леонтьєвим, А. К. Марковою, Л. М. Мітіною, В. О. Сластьоніним, О. С. Цокур; суттєві площини формування та розвитку педагогічної майстерності, фахових умінь простежували у своїх працях Л. К. Велитченко, І. А. Зязюн, В. О. Моляко, О. К. Осипова, В. А. Семиченко та ін.

Музичне мислення – це сукупність та взаємовідношення музично-слухових, рухових та зорових уявлень, які необхідні для будь-якого виду музичної діяльності. Музичний образ вибудовується в спільності

чуттєвого переживання та мислення. Розвій музичного мислення – це хист до вільної від інших художнього явища й перш за все вміння критично відноситись до власної професійної діяльності.

Музичне мислення дозволяє простежити не тільки зовнішній бік предмету напрямом чуттєвого сприйняття, але й визначити сутнісні зв'язки й відношення, логіки розвитку.

Активність музичного мислення – основа розкриття можливостей педагога-музиканта. Для активності дії необхідно першокласне знання музичного матеріалу, його розуміння й усвідомлена передача змісту твору слухачам (учням); активність мовлення, за допомогою якої передаються музичні ідеї, музичний образ.

С. Л. Рубінштейн підкреслював, що з розвитком мислення об'єктивна закономірність світу стає закономірністю, яка визначає розвиток людини як «діяча в оточуючому середовищі», тобто «зовнішні і внутрішні умови знаходяться у діалектичній взаємодії» [4].

Поняття «орхестика» виникло у стародавній Греції як метод вільної передачі в русі драматичного, пластичного або музичного твору. Т. Ліванова відзначає, що музика знаходилась у нерозривному зв'язку з поезією (звідси – лірика), музика як неодмінна учасниця трагедії. [2].

В кінці XIX сторіччя Еміль Жак-Далькроз повернувся до цього методу у вигляді музично-ритмічного виховання. Мета системи Е. Жак-Далькроза - за допомогою рухів розвинути музично-творчі здібності дитини [1].

Цю ідею розвивали Н. Олександрова, О. Конорова, С. Руднева, Т. Бирченко, М. Котляревська-Крафт, Г. Франю, І. Ліфіц та інші. Велику роль у розвитку орхестики відіграла система дитячого виховання Карла Орфа. Метод К. Орфа базувався на національному фольклорі: вивчались інтонації німецької мови, інтонації німецької народної музики, ритмічні формули та танцювальні рухи з використанням драматизації віршів, пісень, гри на різноманітних інструментах.

На сучасному етапі орхестичне виховання розглядається як інтегроване виховання ритміки, що базується на всотуванні емоційних ефектів інтонації слова, сталих інтонаційних моделей музики, ритмоформул у співі, танці, драматизації, на логопедичних вправах. При цьому суб'єкт-учень є самою дією, а суб'єкт-вчитель – співучасником пошуку.

Мета статті. Рішення проблеми виховання орхестичного мислення вимагає перегляду цілей навчально-виховного процесу, пошуку нових освітніх технологій, які б стимулювали у вчителів та студентів ВИШу бажання знайомитись з цінностями всесвітньої музичної культури.

Спектр орхестичних знахідок розмаїтий. Питання: чи можна вирішувати проблеми і створювати успішні рішення, як керувати орхестичним процесом і чи можна цьому навчитись? Необхідно розвивати набір професійних навичок орхестичного мислення, визначити певні компоненти навичок, які відрізняють мислення сильного педагога - орхестика від стандартної манери та образу мислення.

Вузько сфокусований педагог, вирішуючи орхестичну проблему, заціклюється на самій проблемі і забуває про розмаїті елементи. Сильний педагог бачить питання-складники у практичному відношенні із всіма інгредієнтами, у якому існують ці компоненти. Він також цікавиться історією розвитку проблеми, замислюється над тим, до яких результатів приведуть різні варіанти рішення цього питання (завжди буває декілька рішень однієї проблеми).

Суперечності виникають завжди, коли педагог намагається щось змінити у застарілій методиці. Кожна проривна орхестична думка не створює поступку, а видаляє контрверзи, які неможливо витнути при старій системі.

Визначене мислення звужує область орхестичного уявлення про будь-яку ідею. Орхестичне мислення дозволяє притишити вплив інерції, допускає пережити схожості між різними об'єктами, ідеями, процесами, які можуть бути і не схожими між собою. Тобто орхестичне мислення розширює діапазон творчого мислення для поріддя нової думки, дає способи вийти із звиклих стандартів, блискавично реагує на стрибки ідей. Як правило, вони відбуваються як певні протиріччя, яке сягає межі. Педагогу потрібно вміння бачити нинішні крапки на часовій шкалі й робити особні висновки.

Потужні рішення повсякчас знаходяться поза тією галузі, в якій працює педагог, на сутечі наук, і знати багато – стає необхідністю. Частіше докорінні рішення знаходяться кшталтами подібностей, коли ідея переноситься з однієї області знань у іншу. І потрібно цю область знань відчувати не поверхово, а більш поглиблено (так зване політехнічне рішення проблеми).

Логіка нової ідеї проходить довгий шлях, вона визріває десь в глибині свідомості, згортається і розширюється, приспіває до найвищого щабля, її виміри сягають максимально бажаних значень. Після цього ідея усталюється і починає працювати.

Будь-який помисел може бути вирішений. Коли вчитель стикається із орхестичною думкою, він намагається вирішити її відразу, невмисним нападом, потрібно акуратно розібратися у питанні, на якому рівні можна привнести нові рішення.

Життя у сьогочасному суспільстві вимагає від вчителя виконання певних правил і обмежень, не потребують творчої роботи. З другого боку, для пошуку незвичайних, автентичних ідей необхідна вільна, будівна уява. Тобто педагог повинен придумати те, що не існує у наявності, але часто заважає інерція. Іноді рішення лежить «поверхні», але з-за правил і обмежень їх не бачать. Тут важливо мати у думці певну мету, яка повинна вписатися в педагогічну методику і стати життєвим кредо.

Підґрунтям нових технологій є дві важливі проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Результатом цих процесів є використання теоретичних і практичних нововведень, а також таких, що утворюються на межі теорії і практики. Учитель може виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Тому майбутній учитель-музикант повинен подолати старі стереотипи, традиційні установки, шаблони у проведенні уроку музики і бути готовим до педагогічної діяльності з урахуванням інноваційних надбань. Ця готовність визначається усвідомленням цих протиріч. Вчителі повинні вміти аналізувати нові технології, давати їм вагому й доцільну психолого-педагогічну характеристику й вміти створити школярам сприятливу атмосферу і особливі можливості для формування пізнавальних інтересів, які є надійною основою для творчого розвитку особистості, самостійного оволодіння музичними знаннями. У процесі творчої діяльності з використанням методів нових технологій, зокрема, оркестричного виховання, активізується інтелектуальна та емоційна сфера школярів, розвиваються музичні здібності, учні набувають таких якостей творчої особистості як експресивність, оригінальність, винахідливість у комбінуванні художніх елементів, здатність до життєвих способів реалізації творчих ідей.

Найголовніша ж проблема викладача – розробка узагальнюючої класифікації нових технологій, яка повинна являти визначену цінність, й тому дозволяє не упустити з уваги ті види завдань, що можуть виявитися корисними при вивченні тих, кого навчають певному компоненту змісту освіти, зокрема оркестричному вихованню. Наступний етап дослідження у встановленому напрямку вбачається у впровадженні моделі оркестричного виховання та на її основі методики застосування навчальних завдань з оркестричного виховання із різними характеристиками в системі професійної підготовки вчителя музики.

При прийнятті нового оркестричного проекту та відповідності аналізують перш за все сутий стан, а не тільки приватне відношення до проблеми. Важливо зважати технологічні (специфіка використання) та особистісні (індивідуальні) якості педагога: професійна підготовленість, комунікабельність, емоційність, від чого залежить ефективність усвідомлення оркестричної, ідеї аспекти нового педагогічного кшталту.

Рішення цієї проблеми вимагає перегляду цілей навчально-виховного процесу, пошуку нових освітніх технологій, які б стимулювали в учнів загальноосвітніх шкіл бажання знайомитись з цінностями всесвітньої музичної культури. Методологічними аспектами цього аспекту можуть бути наступні впровадження у навчально-виховний процес:

- орієнтування на цінність оркестричного мислення та оркестричної діяльності;
- залучення висококваліфікованих фахівців до проведення майстер-практикумів з оркестричних технологій;
- обов'язкове підвищення якості освіти;
- міждисциплінарна освіта;
- стимулювання у педагогів активності, оркестричної самостійної діяльності;
- залучення педагогів у рішення практичних завдань, пов'язаних з професійною сферою;

Оркестрика – це творча трансформація відомої реляції, з'ясування, що з чого витікає, зауваження щодо реляції з різних крапок зору. Тобто розвивається оркестрична думка. Це не просто отримання і передача інформації. Це саме з'ясування нових зв'язків, тобто створення нової інформації.

Висновки. Одним з найважливіших елементів оркестричного мислення є вміння працювати з майбутнім, пов'язане, насамперед, з навичками формування бачення майбутнього і почуттям вектора розвою. Досягнення майбутнього має безліч варіантів в оркестричному мисленні, тому наступний елемент пов'язаний з навичками формування сценаріїв розвитку та прийняттям рішень в умовах невизначеності. Все це посиляється на неоднозначність у прийнятті рішень та вмінні розмірковувати за рамками стандартів. Все спирається на навички формування й обґрунтування креативних припущень, що є подальшою, найважливішою частиною оркестричного мислення.

У нових умовах варт чітко розуміти зміст поняття «знання» як засобу формування бачення майбутнього, воно дозволяє безпомилково обрахувати стратегію вирішення нових завдань. Для підвищення конкурентоспроможності українського суспільства необхідно змінити завдання освіти, оскільки нові умови принесли парадокси, що роблять узвичаєну передачу знань практично даремною. Головне завдання оркестричного мислення - у формуванні такого мислення, що призведе здатність педагога створювати нові знання, вирішуючи завдання нового рівня складності.

Використана література:

1. Дорн В. Метод Жак-Далькроза. Інститут Ритмической гимнастики Жак-Далькроза. Гелерау, близ Дрездена. Москва, 1912. 30 с.
2. История западноевропейской музыки до 1789 г. Москва : Музыка, 1986. 630 с.
3. Психологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів /За ред. член-кореспондента АПН України Ю. Л. Трофімова. Київ.: Либідь, 2001. С. 270-310.
4. Рубинштейн С. Л. Очерки, воспоминания, материалы. Москва, 1989. 370 с.

References:

1. Dorn V. (1912). Method Jak-Dalkroza. Institut Ritmicheskoy Ginnadtiki [Method Jacques-Dalcrosis. Institute of Rhythmic Gymnastics Jacques-Dalcroze. Gelerau, near Dresden]. M. [in Russia].

2. Istorija zapadnoevropejskoj muziki do 1789 g. (1986) [The history of Western European music until 1789]. M.: Music [in Russia].
3. Psichologija. Pidručnik dlja studentiv vuchih nabchalnuh zakladiv Psychology (2001). [The textbook for university students. / Edited Corresponding Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Yu. L. Trofimov]. K. : Libid [in Ukrainian].
4. Rubinshtejn S. L. Očerki, vospominanija, materialy (1989) [Rubinstein S. L. Essays, memoirs, materials]. M. [in Russia].

Pluschik E. V., Novosadova S. A. Forming orchestric thinking as a pedagogical problem

The article is devoted to the education of orchestral thinking in the context of the development of the complex phenomenon of the analysis of subjective and objective in thinking, emotional and rational, empirical and theoretical, etc. Modeling of operations related to musical activity: the active activity of the subject in the relation of musical thinking, intonation, speech, action, movement, creation and perception of artistic values.

The basis of the article is the conclusion of psychologists that thinking is a process of indirect and total reflection of objects and phenomena of objective reality in their essential relationships and relationships. The underlying basis of thinking is language, which is a tool and a kind of existence of thought. The idea is based on a convoluted inner tongue. Intellectual activity is organically linked to practice. Practice is the source of orchestral thinking and its activities.

The concept of «orchestral thinking of a music teacher» is considered in a separate definition, and subsequently they need to be combined in a new global statement.

The current public standard of thinking is not enough to give birth to new ideas or to accept them. This feature is the first obstacle to everything related to the latest processes. And the same obstacle expresses the paramount task that needs to be addressed with high efficiency: to develop a new standard of thinking and create conditions for its implementation in the minds of HSE students, which should become an appropriate lever in the educational process.

Of paramount importance in the process of shaping the orchestral thinking of future music teachers are the forms of creative activity that help students to think actively and independently. In this connection, it is emphasized: the concept of professional thinking has two aspects - subject matter (a feature of thinking, due to the nature of special training, which is used in a particular field of scientific knowledge); high-quality (that is, a high level of professional qualification related to the degree of productivity from the application of specialized knowledge in practice).

That is, orchestral thinking broadens the outlook, reflects beliefs, determines the next stage of activity of the teacher-musician. Orchestral thinking leads to the modernization of the system of musical and pedagogical values, stimulates the movement forward and synthesizes the development of cultural space, the expansion of intellectual and spiritual resources, the growth of the creative power of knowledge of the future specialist.

The future teacher of music art should have professional training, which ensures his ability to successfully solve emerging problems in a rapidly changing environment based on the latest approaches, a thorough understanding of the methodology of creativity, taking into account the acquired pedagogical skills. Today, it is necessary to have an «advanced consciousness», which should be formed by the system of advanced education, based on deep and organic integration with fundamental science. The ideas of forming such a system of education are already being actively discussed among scientists and practitioners. It takes orchestral thinking and its new standard is a form of mental activity that is psychophysiological compatible with the mentality of the population living in our crane.

Key words: thinking, orchestrics, orchestral thinking, development of orchestral thinking, functions of teacher of musical art, mental actions, search orchestral thinking process.

УДК 373.2:37.091.33-028.22:37.018.1:004

DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.45

Попович О. М.

МЕХАНІЗМ ПРАКТИЧНОЇ ПОБУДОВИ СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ РОДИНИ ТА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Закцентовано увагу на характеристиці сенсорно збагаченого середовища, яке є сукупністю умов (у закладі, родині), що максимально сприяють особистісному розвитку дітей у значущій для них діяльності. Розкрито сутність і зміст наукових дефініцій «освітній простір», «сенсорно збагачене середовище». З'ясовано механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища, який має свої особливості.

Створення культурного сенсорно збагаченого середовища в закладі та в родині, на нашу думку, буде забезпечувати: оптимальне сенсорне навантаження на дитину з метою захисту від утоми сенсорними стимулами; створення умов для сенсорного розвитку; взаємодію з родиною щодо забезпечення повноцінного сенсорного розвитку дитини; вільний час, передбачений для дитини впродовж дня. Структуру сенсорно збагаченого середовища в закладі дошкільної освіти розглядаємо як багатокомпонентну систему, що складається з таких елементів, як-от: мета створення сенсорно збагаченого середовища (для чого створювати?); зміст сенсорно збагаченого середовища (у чому єдність елементів цілого?); форми, методи, прийоми (як використовувати?); педагог і батьки (хто створює?); дитина (хто використовує?). Визначено, що нормативними параметрами сенсорно збагаченого середовища є такі: сенсорна насиченість; відкритість до змін, своєрідна незавершеність, яка «запрошує» дитину до активного «добудування» сенсорно збагаченого середовища, діалогічний режим функціонування; небуденність; контрастність; чітка оформленість предметно-середовищних і предметно-просторових джерел сенсорного розвитку; різноманітність, оригінальність; багатофункціональність; пристосованість до потреб спільної практичної діяльності дитини і дорослого.

Ключові слова: діти раннього віку, середовище, сенсорна культура, сенсорно збагачене освітнє середовище, сенсорний розвиток дитини, родина, заклад освіти, освітній простір, предметно-середовищний підхід.